

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М. П. ДРАГОМАНОВА**

ЗАВАЛЬНЮК ОЛЕНА ВАЛЕНТИНІВНА

УДК 165:796.011

**СПОРТ ЯК ФЕНОМЕН КУЛЬТУРИ
(ДОСВІД ФІЛОСОФСЬКОЇ РЕФЛЕКСІЇ)**

09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора філософських наук

Київ – 2018

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано у Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова, Міністерство освіти і науки України.

Науковий консультант – член-кореспондент НАН України, академік НАПН України, доктор філософських наук, професор **АНДРУЩЕНКО Віктор Петрович**, Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, ректор.

Офіційні опоненти: доктор філософських наук, доцент **ДОБРОДУМ Ольга Вікторівна**, Київський національний університет культури та мистецтв, доцент кафедри філософії;

доктор філософських наук, професор **ПОПОВИЧ Микола Дмитрович**, Подільський державний аграрно-технічний університет, завідувач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін;

доктор філософських наук, старший науковий співробітник **САМЧУК Зореслав Федорович**, Інститут політичних і етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса НАН України, головний науковий співробітник відділу соціально-політичної історії.

Захист відбудеться «31» травня 2018 року о 12.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.16 Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий «27» квітня 2018 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

О.П. Кивлюк

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Відкритість сучасного світу, можливість отримувати інформацію про різноманітні події з будь-якого куточку світу забезпечує постійний позитивний взаємозв'язок між процесом спостереження за яскравими спортивними подіями та бажанням особистого заняття спортом, завдяки цьому спорт стає дедалі впливовішим глобальним феноменом, який можемо назвати сучасним зачаруванням спортом. Фізична культура і спорт впливають не тільки на біологічну сферу людини комплексом засобів та методів, але неминуче здійснюють вплив на інтелектуальну, емоційну, духовну сфери особистості, у зв'язку з взаємообумовленістю функціонування матеріального та духовного в людині. Спортивна діяльність не лише виникла на зорі розвитку людства, вона еволюціонувала разом із ним, приймаючи різні форми, адаптуючись під потреби, тісно переплітаючись із життєвими й духовними проявами, надихаючи елліністичних скульпторів і поетів ренесансу. Ідеї психофізичної єдності людської природи та ролі фізичної культури у всебічному розвитку людини набувають сьогодні особливого статусу.

Соціальна філософія, як інструмент пізнання навколишнього світу, не могла залишити осторонь аналізу настільки значущого явища, як спорт. Зазвичай, його визначають як частину загальної культури суспільства, в основі якої знаходиться діяльність, спрямована, насамперед, на фізичне самовдосконалення, підтримку фізичного стану, покращення здоров'я. Звідси – привабливість спорту і його своєрідна сакральність: як поле масової участі багатотисячного числа людей з давніх часів і до наших днів – феномен спорту є далеко ще не розгаданою екзистенцією. Крім того, саме поняття «спорт» відсутнє в переглянутих нами понад двох десятках філософських і культурологічних словників та енциклопедій, тому дедалі більш прозорою стає актуальність досліджуваної проблеми, яку ми розглядаємо як безпосередній предмет наукового аналізу.

Водночас, варто зазначити, що лівова частка проблем, пов'язаних з визначенням і осмисленням місця і ролі спорту як феномена культури, досліджені недостатньо, особливо в контексті сучасних глобалізаційних змін, нової геополітичної ситуації, розгортанням такого фундаментального і всеосяжного процесу, як інформаційна революція. Вкрай актуальною ця проблематика є й для України, яка відстоює свою незалежність, відшуковує й мобілізує можливості для захисту територіальної цілісності держави, зміцнення її авторитету у світі, підвищення добробуту населення, розвитку виробництва, науки, освіти і культури. Серед першочергових проблем, які підлягають невідкладному дослідженню, на наш погляд, виокремлюються, насамперед, теоретико-методологічні засади дослідження спорту в системі культури і освіти (поняття спорту як сфери і процесу діяльності особистості; розуміння «людини спорту» як суб'єкта і об'єкта спортивної діяльності; осягнення гуманітарної парадигми розвитку спортивної діяльності тощо). Як багатовимірне соціокультурне явище, спорт здійснюється як особлива сфера людської діяльності (активності), завдяки чому набуває ознак цінності й займає особливе

місце серед цінностей культури. Однак у сучасній літературі цей аспект феномена спорту досліджений недостатньо повно. Потребують додаткового аналізу такі аспекти, як філософська рефлексія «спорту» як соціокультурної цінності; ціннісна природа спорту як самоствердження особистості; спорт як цінність фізичного розвитку людини (переваги і суперечності); ігрова й естетична цінність спорту; аналіз спорту як вияву творчої свободи і активності особистості. Саме така логіка міркувань обумовлює особливу актуальність соціально-філософського дослідження спорту як феномену культури.

Ступінь наукового опрацювання проблеми. Стан розробки досліджуваної проблематики ми розпочинаємо з тези про те, що часто об'єктом критики постають спроби здійснити філософські дослідження протиріч функціонування і розвитку спорту. Зокрема, стверджується штучність виокремлення у філософському знанні такої галузі, як «філософія спорту», у той час як інші автори стверджують, що дослідження філософських проблем спорту може бути здійснене в класичних межах соціальної філософії, філософської антропології й культурологічних досліджень (cultural studies). Разом із тим, філософія спорту в західних країнах почала концептуалізовуватися як окрема самодостатня галузь філософського знання лише в середині ХХ ст., та лише наприкінці століття – у пострадянському дослідницькому просторі.

Серед зарубіжних авторів, праці яких залишили помітний слід в царині вивчення (пізнання природи, сутності, соціокультурного призначення) філософії фізкультурно-спортивної діяльності, варто назвати, насамперед, таких вчених, як Т. Адорно, Х. Айхберг, П. Арнольд, Е. Беррі, П. Бурдье, П. Вайс, Т. Веблен, В. Віндельбанд, А. Гуттманн, С. Гулденпфенінг, Е. Девіс, П. де Кубертен, К. Купер, К. Лаш, Х. Ленк, К. Майер, П. Макинтош, У. Морган, Х. Ортега-і-Гассет, Р. Остерхаудт, К. Пірсон, Г. Слашер, П. Тілліх, Й. Хейзинга, К. Хейніла, Е. Фромм, О. Шпенглер та ін.

В українській та пострадянській філософсько-культурологічній традиції і до осмислення проблеми спорту як феномену культури звертались такі дослідники, як Р. Абзалов, В. Андрущенко, Б. Акчурін, Ш. Амонашвілі, І. Бех, В. Бальсевич, В. Баранова, М. Віленський, О. Добродум, Д. Донських, Б. Євстаф'єв, О. Кириленко, Г. Ковальчук, В. Кондрашов, Л. Кун, М. Лук'янченко, Л. Лубишева, Г. Наталов, Ю. Ніколаєв, В. Огнев'юк, Н. Пономарьов, М. Попович, З. Самчук, Л. Сергієнко, В. Столяров, Л. Сущенко, О. Тимошенко, Ю. Шкретій, В. Якимович та ін.

Важливими для розуміння генези феномену спорту у людській культурі постають дослідження Б. Голощапова, В. Клименка, Н. Колоса, С. Ласкене, А. Лук'янов, А. Петренко, М. Сараф, С. Торрес, С. Уоллер та ін. Вивченню потенціалу спорту та фізичного виховання у формуванні моральних якостей особистості присвятили свої праці К. Айзенберг, Н. Ашиток, В. Андрущенко, В. Бальсевич, А. Боднар, В. Вашкевич, Г. Ващенко, Р. Вернидуб, С. Волошин, О. Діденко, Н. Діксон, Ю. Долинний, Т. Жижко, Ю. Зубцова, М. Качур, О. Кивлюк, А. Кравченко, О. Корх, О. Леонов, О. Литинська, В. Манолак, В. Муляр, Л. Панченко, Р. Саймон, В. Столяров, С. Терепиший та ін.

Соціально-філософські проблеми спорту, пов'язані із викликами глобалізації, досліджені у роботах наступних авторів: Л. Батлер, А. Батюк, В. Воронокова, Е. Герасимова, С. Граттон, В. Замишляєв, С. Куцепал, В. Кононович, Н. Лалак, В. Лукашук, А. Мажитова, Ю. Мічуда, В. Паначев, В. Помаз, С. Путров, Л. Радченко, А. Сагалєєв, Р. Сушко, О. Терещенко, Р. Фіззел та ін. Споріднені із феноменом спорту виклики до людської тілесності досліджувались Д. Богдановою, О. Гомілко, Н. Дубініним, В. Клименком, М. Култаєвою та ін.

Теоретико-методологічні аспекти філософії спорту досліджували С. Бацунов, А. Берг, В. Білогур, В. Бугуйчук, М. Візитей, В. Видрін, Б. Вяткін, М. Ібрагімов, Є. Ільїн, Д. Константинов, П. Кузнецов, Г. Ложкін, У. Морган, Дж. Хоберман та ін. Когнітивну сферу спортивної діяльності та фізичного виховання досліджували Н. Андерсен, В. Майструк, О. Мамаєва, О. Онопрієнко, О. Паляничко, І. Смоляр, А. Харпер, Д. Хассай, П. Чарченко та ін. Феномен спорту у контексті естетичної проблематики досліджувався Т. Андрущенко, І. Биховською, К. Еггерхолмом, А. Едгаром, М. Елісоном, Т. Єрмолаєвою, В. Зверєвою, Дж. Капфером, Х. Ленком, С. Матвєєвим, С. Медведєвим, Т. Робертсом, Т. Розовою та ін.

Не применшуючи значення наведених досліджень, все ж проблему обґрунтування соціально-філософської концепції спорту як сучасного культурного феномену не можна назвати вичерпаною, що свідчить про актуальність дисертаційного дослідження для сучасної вітчизняної та зарубіжної соціальної філософії.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Загальний напрям дисертаційного дослідження є складовою частиною комплексної науково-дослідної теми кафедри соціальної філософії, філософії освіти та освітньої політики Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова «Соціально-філософські проблеми розвитку людини, її освіти і культури» (затверджена рішенням Вченої ради Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, протокол №10 від 24 квітня 2008 р.).

Тема дисертаційного дослідження затверджена на засіданні Вченої ради Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (протокол №6 від 30 січня 2014 р.).

Мета дисертаційного дослідження полягає у обґрунтуванні соціально-філософської концепції спорту як сучасного культурного феномену.

Досягнення зазначеної мети зумовлює необхідність вирішення таких **завдань:**

- з'ясувати логіку визначень, сутність і соціальну роль феноменів фізичної культури і спорту;
- проаналізувати проблему концептуалізації соціального буття фізичної культури;
- представити феномен спорту в контексті філософської проблематики тілесності;

- визначити фактори, тренди та сценарії розвитку спорту в глобалізованому світі;
- сформувати механізми індивідуальної та колективної взаємодії в соціальній системі спортивних відносин;
- виявити психологічні особливості функціонування сфери спорту і фізичної культури;
- дослідити виклики соціокультурної динаміки до системи управління спортивною діяльністю;
- проаналізувати недоліки і перспективи правового супроводу спортивної діяльності;
- встановити аксіологічну специфіку соціокультурних трансформацій в спортивній галузі;
- окреслити ідеали спорту і фізичної культури у вимірі комерціалізації та інтервенції мас-медіа;
- розкрити потенціал спортивної естетики в становленні моральної особистості;
- визначити особливості ментальної структури здорового способу життя в Україні;
- сформувати доктрину спортивно-патріотичного виховання як складової системи захисту сучасного державотворення в Україні;
- обґрунтувати вплив інноваційних механізмів і проектів вітчизняної освітньої парадигми на розвиток спортивної галузі.

Об'єкт дослідження – спорт як культурний феномен.

Предмет дослідження – соціально-філософська концепція спорту як феномену сучасної культури.

Методи дослідження. Мета і завдання дослідження обумовили теоретико-методологічні засади дисертаційної роботи. Дисертаційне дослідження було побудовано на діалектичному характері міждисциплінарного підходу, який забезпечив найбільш широкий контекст для дослідження соціокультурного феномену спорту з точки зору культурологічних, соціально-економічних та педагогічно-психологічних особливостей того або іншого історичного періоду розвитку спортивної культури. Ретроспективний, історико-філософський та герменевтичний методи дозволили розкрити та визначити ключові поняття дисертаційної роботи. Філософсько-антропологічний метод надає можливості дослідити соціальний характер спортивної діяльності у глибинній природі духовної культури людства.

Дослідження функціонального потенціалу спортивної діяльності та можливості вдосконалення людини відбувалося на основі історично-генетичного та структурно-функціональних методів, а також використовувалась методологія трансцендентальної прагматики, яка дозволяє розглянути життєтворчість у комунікативній площині. Системно-структурний метод забезпечив зв'язок спортивних компонентів з іншими елементами такої широкої системи як культура, у результаті спорт як соціальне явище уособлює риси загальної культури певного народу, нації та окремого індивіда. Порівняльно-історичний та історико-філософський методи сприяли розкриттю

сутності категорії спорту та спортивної діяльності, забезпечили розгляд національних особливостей не тільки у взаємозв'язку з життям людей у різноманітних географічних регіонах, а й в різних історичних епохах. У свою чергу, культурологічний і діяльнісний підхід та методологія історичної етнопсихології надали можливість розкрити феномен спортивної ментальності в процесі її «генетичних» змін, а також у межах розвитку естетичної свідомості.

Наукова новизна дисертаційного дослідження визначається тим, що в ньому було вперше представлено соціально-філософську концепцію спорту як феномена культури, яка уособлює собою системну організацію соціобіологічної активності людини на основі історико-генетичного досвіду сумісності спортивних смислів та визначає механізми гармонізації індивідуальної та колективної взаємодії.

Наукова новизна конкретизується у наступних положеннях, які виносяться на захист:

Вперше:

- представлено авторське визначення базової категорії дисертаційного дослідження спорту – це унікальний соціальний інститут зі складною інфраструктурою людської діяльності, яка забезпечує нарощення культурно-змагальних засад рухової діяльності індивіда, виступає як засіб підготовки його до життєвої практики та виявлення соціального визнання вищих психічних і духовних здібностей особистості, тим самим підтверджується теза про те, що сучасний спорт стає сферою для самоактуалізації та самореалізації людини;

- доведено положення, що нині спорт уособлює не лише соціокультурні практики, а повноцінно представляє одну із сфер буття людини, володіючи відповідним набором філософських концептів, методик, теоретико-методологічним інструментарієм для дослідження соціокультурної реальності. В умовах функціонування нових світових конструкцій, ми спостерігаємо зменшення політизації та військової агресивної спрямованості в соціальній сфері існування спорту – це підтверджує можливості гуманітарного впливу досліджень у філософії спорту на зміцнення довіри між людьми та налагодження економічних, соціокультурних і освітніх обмінів між народами на відміну від жорстких вимог соціальної практики попередніх історичних періодів;

- проаналізовано ключові соціальні форми універсалізації сумісного спортивного буття на основі застосування механізмів індивідуальної та колективної взаємодії – це психологічні, моральні, культурні, національно-державницькі (які розкриті через сучасні нововведення до системи управління спортивною діяльністю та перспективні можливості правового супроводу в умовах глобалізованого світу), а також економічні у вимірі комерціалізації та інтервенції мас-медіа у спортивній діяльності;

- проаналізовано вітчизняний формат ідеології здоров'я нації як сконструйованої соціальної реальності, яка спрямована на задоволення практичних інтересів людини і має на меті управління соціальними групами шляхом впливу на їх свідомість. Особливо суттєвий вплив на зазначені процеси має сучасна статистика подовження життєвого віку людини, тому тенденція до

самодисципліни, активізація волі до ефективної дієздатності, максимальне продовження трудової діяльності з точки зору особистих творчих запитів та реалізація своїх прагнень, які ґрунтуються на емпіриці життєвого досвіду – все це вимагає від людини дотримання здорового способу життя та забезпечує її характеристику сучасної та успішної;

- сформовано концептуальний підхід до спорту як соціокультурного феномену, як уособлення системної організації соціобіологічної активності людини на основі історико-генетичного досвіду сумісності спортивних смислів, що забезпечує механізми гармонізації індивідуальної та колективної взаємодії. Доведена кореляційна залежність між принциповими змінами у спортивній сфері життя та якісними перетвореннями в самому поступі нашої цивілізації, з точки зору логіки видо-родових відносин.

Отримали подальший розвиток:

- сучасна комунікативна функція спорту як мирної форми змагальності, коли в умовах відкритого інформаційного простору спорт, завдяки своїм ціннісно-смысловим характеристикам, як ніколи раніше, відмежувався від військової тематики агресії. Історична тема війни та знищення слабого сьогодні втрачає прямий зв'язок з розумінням войовничого духу, фізичної сили та витримки для отримання перемоги та гноблення переможеного, тому феномен спорту в глобалізованому світі сприяє створенню футурологічних трендів та прагматично-позитивних сценаріїв розвитку людства;

- змістовне значення принципу Fair Play («чесна гра або справедлива гра») як фундаментальної світоглядної настанови усіх учасників спортивної і фізкультурної діяльності, визначено сконцентрований моральний імператив ідей олімпізму, який виступає системоутворюючим чинником набуття спортом статусу феномена, що сприяє поширенню ідеалів гуманізму, головним стає процес поєднання на практиці принципів поваги до суперника, поваги до правил гри і рішень суддів, рівність шансів усіх учасників змагань тощо;

- визначення спортивної ментальності не тільки як образа мислення стосовно специфічних рівнів індивідуальної та колективної свідомості, а підтверджується обов'язковий вплив соціального досвіду, життєстверджуючого комплексу національних традицій, оригінальності культурологічних можливостей ігрового феномену, тому, можемо стверджувати, що суттєві зміни в спортивній сфері життя зумовлюються якісними змінами в самому характері цивілізації;

- принципів положення гуманітарної доктрини спортивно-патріотичного виховання - осмислюється проблема пошуку стратегій патріотичного виховання освітньо-виховними інструментами спортивної діяльності як складової системи захисту сучасного державотворення в Україні. Процес сучасного державотворення в Україні вимагає активності своїх громадян щодо реалізації на практиці аксіологічного потенціалу патріотизму, якій міститься в ньому. Доведено, що життя в умовах зростаючої небезпеки й невизначеності завжди містить у собі потенцію соціального конфлікту, тому формування морально-бойових, громадянських і культурних якостей особистості є основою формування засад спортивно-патріотичного виховання, а сама доктрина

уособлює собою можливу модель ціннісно-смиислового вимірювання його результатів;

- концепція вітчизняної освітньої парадигми подальшого розвитку спортивної галузі. Доведено, що спорт і фізичне виховання в контексті гуманістичної освітньої парадигми, завдяки новітнім інноваційним механізмам, покликані забезпечити інтеграцію в систему суспільних відносин кожної людини незалежно від її фізичних можливостей і спортивного потенціалу.

Уточнено:

- процедуру такого протяжного дійства як перехід від «Homo militaris» – людини військової до «Homo humanitatis» за допомогою культурних форм, на прикладі культурологічних можливостей ігрового феномену та моделі змагально-військової гри в культурі українського козацтва;

- культурологічні можливості ігрового феномену у сфері спорту як феномена загальної культури людства, представлена специфіка ігрової діяльності, яка завжди має творчий характер, завдяки напруженню сил та потоку життєвої енергії, яка не має конкретної мети своєї реалізації;

- змістовне значення принципу Fair Play («чесна гра або справедлива гра») як фундаментальної світоглядної настанови усіх учасників спортивної і фізкультурної діяльності, визначено ідею сконцентрованого морального імперативу ідей олімпізму, який виступає системоутворюючим чинником набуття спортом статусу феномена, що сприяє поширенню ідеалів гуманізму, головним є поєднання на практиці принципів поваги до суперника, поваги до правил гри і рішень суддів, рівність шансів усіх учасників змагань тощо;

- потенціал спортивної естетики в становленні моральної особистості. Проаналізовано методологічну позицію, відповідно до якої спорт розглядається як складний соціокультурний, у тому числі, й естетичний феномен, який тісно пов'язаний зі становленням світоглядних орієнтацій особистості. Доведено, що радикальні трансформації в сучасному спорті несуть виклик традиційним естетичним уявленням про спорт, в яких змагальний фактор поступається естетичному;

- характерні риси людської тілесності в сучасній соціальній динаміці, де вона постає одним із центральних понять проблематики утвердження візуальної культури, а сам спорт перетворюється на видовищний перформанс, втрачаючи зв'язок із споконвічними аксіологічними пріоритетами. Запропоновано аналіз як перспектив, так і загроз, що несуть сучасні медичні технології спорту не стільки з погляду порушення антидопінгового законодавства, скільки з погляду можливої трансформації фізіологічних основ людського організму, в той час як у людській культурі генетично пов'язані всі процеси саморозвитку, зокрема, спортивного та аскетичного обмеження, цілеспрямованої щоденної праці над собою.

Теоретичне та практичне значення дослідження полягає в розробці та обґрунтуванні соціально-філософської концепції спорту як феномена культури. Зазначена концепція уособлює собою системну організацію соціобіологічної активності людини на основі історико-генетичного досвіду сумісності

спортивних смислів та визначає механізми гармонізації індивідуальної та колективної взаємодії.

Матеріали і висновки дослідження можуть бути використані при підготовці освітньо-навчальних програм з курсів соціальної філософії, етики та естетики, фізіології та здоров'я людини, державного управління і права, а також складати теоретико-методологічну основу державних та відомчих програм з розвитку фізичної культури і спорту.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є результатом самостійної дослідницької роботи. Основні положення та висновки дисертації розроблені авторкою особисто і знайшли відображення у її наукових публікаціях. Кандидатська дисертація «Розвиток професійної компетентності фахівців з фізичного виховання та спорту в системі післядипломної освіти» (спеціальність 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти), була захищена у 2012 р., її матеріали в тексті докторської дисертації не використовувалися.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та висновки дисертаційного дослідження доповідались та обговорювались на засіданні кафедри соціальної філософії, філософії освіти та освітньої політики Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, а також на секційних засіданнях низки міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференцій, круглих столів та семінарів, а саме: Міжнародна науково-практична конференція «Політика і духовність в умовах глобальних викликів» (м. Київ, 2-3- квітня 2014 р.), Міжнародний освітній конгрес (м. Київ, 12-14 червня 2014 р.), VII Міжнародна науково-практична конференція «Сучасне дошкілля: реалії та перспективи» (16 жовтня 2014 р.), VI міжнародна науково-методична конференція «Сучасні проблеми та перспективи розвитку фізичного виховання, здоров'я і професійної підготовки майбутніх фахівців з фізичного виховання та спорту» (Київ, 19-20 березня 2015 р.), Міжнародна науково-практична конференція «Філософія людини як шлях гуманізму та гідності у граничному бутті суспільства: підхід філософської антропології як мета антропології» (Київ, 30-31 березня 2015 р.), VII Міжнародна науково-методична конференція «Сучасні проблеми та перспективи розвитку фізичного виховання, здоров'я і професійної підготовки майбутніх фахівців з фізичного виховання та спорту» (м. Київ, 24-25 березня 2016 р.), VI Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні проблеми фізичного виховання, реабілітації, спорту і туризму» (м. Запоріжжя, 20-21 жовтня 2016 р.), IV Морозівські педагогічні читання «Академічні свободи і автономія університету» (м. Київ, 15-16 квітня 2016 р.), VIII Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні проблеми та перспективи розвитку фізичного виховання, здоров'я і професійної підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту» (м. Київ, 23-24 березня 2017 р.), Міжнародна науково-методична конференція «Філософія формування цілісного світогляду в сучасній освіті» (м. Київ, 27 квітня 2017 р.), III Міжнародний конгрес «Глобальні виклики педагогічної освіти в університетському просторі» (м. Одеса, 18-21 травня 2017 р.), Всеукраїнський науково-практичний семінар «Філософська парадигма підготовки вчителя для нової української школи» (м. Київ, 2-

3 червня 2017 р.), IX Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні проблеми та перспективи розвитку фізичного виховання, здоров'я і професійної підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту» (м. Київ, 22-23 березня 2018 р.) та ін.

Публікації. Основні положення дисертації відображено у 26 публікаціях, зокрема, в авторській (одноосібній) монографії та 25 наукових статтях, з яких 16 опубліковані в українських фахових виданнях з філософських наук, 4 опубліковані за кордоном та у наукових виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз, а також 5 – інші публікації.

Структура дисертації. Відповідно до мети та завдань дослідження, робота складається із вступу, п'яти розділів (поділених на шістнадцять підрозділів), висновків до розділів, загальних висновків та списку використаних джерел (405 позицій). Загальний обсяг дисертації – 406 сторінок, основна частина дисертації – 362 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, аналізується ступінь розробленості проблеми, визначається мета та завдання, об'єкт та предмет дослідження, визначено теоретико-методологічні засади роботи, висвітлено положення, що претендують на наукову новизну та виносяться на захист, зазначено теоретичне та практичне значення отриманих результатів, ступінь їхньої апробації, визначено структуру та обсяг дисертації.

У **першому розділі** – «**Теоретико-методологічні засади та джерельна база дослідження**» – проаналізовано науково-теоретичні засади дослідження, в ретроспективі уточнюється змістовне навантаження таких базових концептів як спорт, фізична культура та феномен культури, а також розглянуто людину з точки зору як суб'єкта, так і об'єкта спортивної діяльності.

У *підрозділі 1.1 – «Ретроспективний аналіз феномена спорту в проблемному полі соціальної філософії»* – представлено історіографію основних історико-філософських інтерпретацій соціокультурного феномену спорту умовно було зведено до таких основних методологічних стратегій: 1) розгляд спорту як сфери суспільного життя та типу соціальної взаємодії між індивідами, колективними утвореннями та державними інституціями; 2) як вид активної спортивної діяльності соціальних суб'єктів, які створюють сучасну систему комунікацій на міжрегіональному, національному та глобальному рівнях; 3) спортивний рух як складову духовного процесу, коріння якого спираються на соціокультурне та ментальне підґрунтя світогляду певного народу.

У сучасному суспільстві значна кількість видів людської діяльності пов'язана з фізичною культурою. Фізична культура і спорт стали загальноновизнаними цінностями як цивілізованого суспільства, так і окремої особистості. В останні роки з'являється дедалі більше теоретичних досліджень, в яких фізична культура визнається як самостійний соціальний феномен і як стала характеристика особистості. Проте феномен фізичної культури особистості вивчався переважно в теорії спорту та спортивній психології, хоча

проблеми культури духу і тіла розглядалися з часів Античної епохи в ідеях Платона, Аристотеля, Демокрита, Сократа, Геродота; учені доби Середньовіччя та Просвітництва Т. Кампанелла, Я. А. Коменський, Т. Мор, німецькі філософи-класики Г. Гердер, І. Кант, Г. Гегель та багато ін. Як стверджують такі теоретики, як В. Бальсевич, В. Білогур, М. Ібрагімов та інші, фізична культура є найпершим видом культури, який формується в свідомій діяльності індивіда. Історично фізична культура складалася, безперечно, під впливом потреб суспільства в повноцінній фізичній підготовці підростаючого покоління до соціально-культурної діяльності як у вигляді первісних способів полювання, так й сучасних видів трудової діяльності, саме тому вона має свій унікальний характер. Не можна обійти дослідницькою увагою ідеї засновника теорії фізичної культури як педагогіко-виховної сфери П. Лесгафта та його думку про психофізичну єдність людської природи та безпрецедентної ролі фізичної освіти у всебічному розвитку людини.

Життєдайність спортивної діяльності, гра як феномен загальної культури людства було представлено у працях таких видатних філософів сучасності як Л. Вітгенштейн, У. Морган, Ф. Ніцше, Х. Ортеги-і-Гассета, Ж.-П. Сартр і М. Гайдеггер. Оригінальну концепцію спорту запропонував у своїх працях Й. Хейзінга, причому увага звертається саме на соціальні функції спорту як ключової ігрової форми сучасності. Філософсько-культурологічні та педагогічні дослідження спорту належать, у першу чергу, Г. Слашеру, Е. Метені, П. Вейсу, а остаточно самостійний статус «філософія спорту» отримує після створення у 1972 р. міжнародної наукової організації «Філософське товариство з вивчення спорту», яке має відповідне періодичне видання.

Особливості ментальності у сфері фізичної діяльності ми пов'язуємо із серединою ХХ ст. з роботами В. Вундта з психології народів, Л. Леві-Брюля стосовно ментальності архаїчного суспільства, а також з працями О. Потєбні щодо історико-культурних спектрів мови та мислення. Подальший історичний період пропонує нам розв'язання окреслених задач у працях К. Леві-Стросса, Е. Тейлора, Й. Хейзінги, Дж. Фрезера, В. Проппа, О. Лосева, А. Гуревича та багато ін. Вчення про базову функцію культурно-творчого процесу в вітчизняній філософії спорту розробляється Є. Бистрицьким, В. Винниченком, В. Горським, С. Кримським та ін. Окремо можемо відзначити роботи відомого українського педагога Г. Ващенка, який розглядає ідею здоров'я нації з точки зору її процвітання і життєдіяльності, а процес тіловиховання української молоді тісно пов'язує з такими основними завданнями держави «як здобуття незалежної соборної України, розбудова її господарства і духовної культури».

У підрозділі 1.2 – «Фізична культура і спорт: логіка визначень, сутність і соціальна роль феноменів» - представлена логіка визначення таких базових категорій дисертації як «фізична культура» і «спорт», а також проаналізовано сутність багатовимірного соціокультурного феномена спорту, який тісно взаємопов'язаний із багатьма сферами діяльності людини, зокрема й із системою культури та освіти, адже спорт володіє значним потенціалом у формуванні особистості. Можемо стверджувати, що спорт як унікальний

соціальний інститут зі складною інфраструктурою людської діяльності забезпечує нарощення культурно-змагальних засад рухової діяльності індивіда, виступає як засіб підготовки його до життєвої практики та актуалізації духовних здібностей особистості.

Таким чином, необхідною умовою дослідження є розгляд теоретико-методологічного взаємозв'язку між такими базовими дисертаційними категоріями як «спорт» і «фізична культура». Відходячи від педагогічного кліше «фізична культура і спорт» з відповідним смисловим навантаженням, дисертантка розглядає зазначені поняття в системі історико-філософського дослідження соціального розвитку, причому поняття «фізичної культури» використовується як більше за обсягом видове та за правилами логіки пов'язує категорію спорту з загальнородовим поняттям «культура». У свою чергу, категорія «культури», спираючись на засади філософії культури, за В. Виндельбандом, представляє собою систему з декількох елементів (етики, естетики, науки, релігії), які поєднуються завдяки розумності у свідомості людини – саме такий принциповий підхід і забезпечив подальший регламент дисертаційного дослідження.

У підрозділі 1.3 – «Людина як суб'єкт і об'єкт спортивної діяльності» – аналізуються процеси культурного виробництва в межах спортивної діяльності, яка базується на поєднанні в собі амбівалентної ролі як суб'єктів, так і об'єктів зазначеної діяльності. Постановка проблеми розгляду людини як суб'єкта і об'єкта спортивної діяльності впливає з самої функціональної специфіки спорту і фізичної культури, коли предметом дослідження є сама людина-спортсмен, а продукт спортивної діяльності уособлюється у вигляді оздоровчого, освітньо-виховного та соціально-комунікативного результату та комплексно сприяє гармонійному розвитку людини. Окремо виділяється спортивна сфера військового захисту Вітчизни та патріотичного виховання, а також творчий процес формування специфічних національно-спортивних цінностей. Відповідно, в таких умовах функціонування сучасного інституту спорту людина як суб'єкт спортивної діяльності може виконувати низку ролей, що відрізняються за статусом, роллю, мотивацією діяльності, наприклад, масовий спорт, або спорт для всіх визначає своєю цільовою мотивацією фізичне самовдосконалення та оздоровлення, тому суб'єктами спортивної діяльності тут виступають спортсмени-аматори. Окрім власне спортсменів, суб'єктами спортивної діяльності є тренери, спортивні менеджери, науково-педагогічні кадри спортивних навчальних закладів, співробітники спортивних ЗМІ, медичні працівники, інший обслуговуючий персонал, а також спортивні вболівальники, їх спільна діяльність розгортається в межах наявної спортивної культури. Звертається увага на визначення суб'єктів спортивної діяльності у діючому українському законодавстві – фізичні або юридичні особи, які здійснюють свою діяльність з метою розвитку фізичної культури і спорту.

У свою чергу, питання про людину як об'єкта спортивної діяльності ми пов'язуємо із впливом спорту на особистість. Передусім, зі спортом пов'язують фізичне вдосконалення людини. Першочерговою для спорту, зрозуміло, є проблема фізичного вдосконалення спортсмена як об'єкта спортивної

діяльності. Незважаючи на те, що фізичний розвиток є важливим для особистості, включеної в процеси спортивної діяльності, ними не вичерпується значення спорту: фізичний розвиток має резонувати із процесами світоглядного розвитку, а порушення взаємообумовленого характеру фізичного та світоглядного розвитку закладає можливості для дегуманізації спорту в умовах складної сучасної динаміки.

У другому розділі – **«Формування онтологічного осмислення феномена спорту в контексті соціокультурних викликів»** – пропонується аналіз спортивної діяльності як однієї з форм життєдіяльності людини, яка уособлює собою широкий спектр світоглядних проблем. Здійснюється дослідження як перспектив, так і загроз, що несуть сучасні медичні технології спорту не стільки з погляду порушення антидопінгового законодавства, скільки з погляду можливої трансформації фізіологічних основ людського організму, в той час як у людській культурі генетично пов'язані всі процеси саморозвитку, зокрема, спортивного та аскетичного обмеження, цілеспрямованої щоденної праці над собою.

У підрозділі 2.1 – *«Соціальне буття спорту і фізичної культури: проблема концептуалізації й евристичність дослідницького потенціалу»* – представлена дослідницька методологічна стратегія, яка надає статус «філософії спорту» у вигляді окремої самодостатньої галузі філософського знання. Проблематика становлення філософії спорту тісно пов'язана з історико-культурним процесом розвитку самого суспільства, тому ключовим завданням була потреба продемонструвати як спортивна діяльність поставала предметом філософських досліджень з давніх часів і нагадати, що оформлення філософських теорій спорту в окремий підрозділ філософського знання відбувся лише в другій половині ХХ ст., так само системність понятійно-категоріального апарату спорту і фізичної культури з'являється у зазначений період часу. Безумовно, спортивна діяльність як одна із форм життєдіяльності людини з широким спектром світоглядних проблем, у концептуально неоформленому вигляді посідала значне місце у філософській думці представників багатьох шкіл і напрямків, починаючи з філософії Стародавнього Китаю, Індії, Античності. Відповідне місце цій проблемі відводилось і в трактатах середньовічної теологічної традиції, а період Відродження знаменує собою твердження про єдність фізичного і духовного в людині як проблему першочергового значення. Пізніше, за часів науково-технічної революції не приділялося достатньої уваги можливостям розкриття світоглядного характеру спортивної діяльності в якості однієї із форм соціокультурного збереження людини та цивілізації. У першу чергу, сприйняття спорту і фізичної культури зазначених періодів були пов'язані з культурологічними можливостями ігрового феномену. Л. Вітгенштейн, Ф. Ніцше, Ж.-П. Сартр і М. Гайдеггер постійно тримали її в полі своєї філософської рефлексії, підкреслювали життєдайність спортивної діяльності, її розважальну привабливість як гри та феномена загальної культури людини. Х. Ортега-і-Гассет вважав джерелом виникнення спорту вільну гру життєвих сил, тому спортивна діяльність забезпечує технологію виникнення праці та залишає пріоритетне становище за

собою тому, що ігрова діяльність завжди має творчий характер, завдяки напруженню сил та потоку життєвої енергії, яка не має конкретної мети своєї реалізації.

Таким чином, можемо стверджувати, що спорт сьогодні уособлює не стільки соціокультурні практики, а представляє одну із сфер буття людини, володіючи відповідним набором філософських концептів, методичних практик, теоретико-методологічним інструментарієм для дослідження соціокультурної реальності.

У підрозділі 2.2 – «Спорт у контексті філософської проблематики тілесності» – окреслюється коло проблем тих аспектів спортивної діяльності, які мають асоціацію із проблематикою тілесності у контексті сучасних соціокультурних викликів. Тілесність постає як один із найбільш проблематизованих філософських конструктів сучасної філософії в межах тем постмодерністської деконструкції, феміністських, гендерних студій тощо. Доведено, що спорт і фізична культура як сфери соціального буття об'єктивно потрапляють у коло феноменів, ареною актуалізації яких і постає людська тілесність. Дослідження філософських аспектів тілесності в спортивних контекстах має евристичний потенціал для збагачення вітчизняного дискурсу тілесності, в той самий час, як різні інтерпретації дозволять поглибити рівень рефлексії спортивних проблем, а постійні заняття спортом слугують у сучасному світі одним із головних факторів формування образу особистості, а сучасні умови релятивізму стандартів створюють можливості для розвитку індивідуальних програм досягнення та демонстрації своєї успішності. Мова йде про комерційний підхід як до нових видів і методів фізично-духовних практик, так і про сучасний маркетинговий світ масового виробництва спортивного одягу, високотехнологічних знарядь для тренування, технічних засобів для сучасних матеріально ускладнених видів спорту, курортів для спортивного відпочинку, так і естетичну складову такого моделювання – все це вимагає від людини вносити корективи у стиль свого життєвого регламенту, щоб бути соціально успішною особою. Варто зазначити, що ми відстоюємо позицію, що продуктивне розгортання філософії спорту як самодостатньої галузі сучасної філософії можливе тільки за умови ревізії ролі тілесності в спортивних проблемах.

Таким чином, характерні риси людської тілесності в сучасній соціальній динаміці, де вона постає одним із центральних понять проблематики утвердження візуальної культури, а сам спорт перетворюється на видовищний перформанс, втрачаючи зв'язок із споконвічними аксіологічними пріоритетами. У переважній більшості, спорт інтерпретується з методологічною позицією десоматизації, тобто людське тіло інтерпретується складовою частиною «тваринного світу», а його місце займають конструкти «особистості», «ego» тощо, проте антропологічний поворот у філософії ХХ ст. та можливості інструментарію антропотехнічного понятійного апарату продемонстрували хибність штучного розділення людини і тіла. Орієнтація на принципи логічної аналітики, якій притаманні позитивістські і постпозитивістські риси, довгий час

відволікали філософію від сфери безпосереднього життєвого досвіду людини, відповідно, від проблем тілесності.

У підрозділі 2.3 – «Феномен спорту в глобалізованому світі: фактори, тренди та сценарії розвитку» – за авторською логікою, досліджується комплекс складних зовнішніх впливів на спортивну сферу суспільного буття, що були ініційовані проблемою глобалізації. Представлено теоретико-методологічні позиції процесу усвідомлення об'єктивного і невідворотного характеру поширення тенденцій глобалізації у XXI ст., тому, потреби концептуалізації перспектив та викликів, які ініціює зазначена соціокультурна тенденція, здатні допомогти спорту зберегти власну соціальну роль в умовах нової архітекtonіки. Сучасний спорт є ареною розв'язання протиріч глобального та національного характеру, у ньому рельєфно представлені тенденції комерціалізації, що актуалізує філософські розвідки щодо поточного стану та перспектив спорту в глобальну добу. Спортивна діяльність постійно відчуває на собі вплив міжнародних тенденцій різного ґатунку, так світові чемпіонати та олімпіади завжди підігрівали національні почуття як самих спортсменів, так й їх вболівальників, імпліцитно приховуючи в собі бінарну опозицію «свій-чужий» у змагальній діяльності, але завжди залишаючись зовні ареною міжнародного співробітництва та міжкультурної комунікації, вписуючись в систему «масової культури» сучасності. Поряд із увагою до зовнішніх проявів тієї або іншої особистості через стиль одягу, косметики, харчових смаків тощо, фізкультура та спорт сьогодні стають визначальними у формуванні цього образу. Особливо суттєвий вплив на зазначені процеси має сучасна статистика подовження життєвого віку людини, тому тенденція до самодисципліни, активізація волі до ефективної дієздатності, максимальне продовження трудової діяльності з точки зору особистих творчих запитів та реалізація своїх прагнень, які гарантуються на емпіриці життєвого досвіду – все це вимагає від людини дотримання здорового способу життя та забезпечує їй характеристику сучасної та успішної. Доведено, оптимістичну позицію стосовно можливості раціонального розв'язання протиріч глобального розвитку спорту і фізичної культури як у межах соціально-філософських конструкцій, так і за допомогою суспільної геополітичної практики єднання людства. Крім того, особливого значення набуває сучасна комунікативна функція спорту як мирної форма змагальності, в умовах відкритого інформаційного простору спорт завдяки своїм ціннісно-смісловим характеристикам, як ніколи раніше, відмежувався від військової тематики агресії. Історична тема війни та знищення слабого сьогодні втрачає прямий зв'язок з розумінням войовничого духу, фізичної сили та витримки для отримання перемоги та гноблення переможеного, тому феномен спорту в глобалізованому світі сприяє створенню футурологічних трендів та прагматично-позитивних сценаріїв розвитку людства.

Третій розділ – «Соціальний досвід спортивних смислів сумісності: механізм індивідуальної та колективної взаємодії» – присвячений концептуалізації психологічних особливостей, що забезпечують функціонування сфери спорту та фізичної культури у сучасному суспільстві;

аналізу феномену агресії в сучасному спортивному житті; аналізу процесів забезпечення ефективних управлінських рішень у галузі спорту, а також правових аспектів функціонування спортивної діяльності.

У підрозділі 3.1 – «Психологічні особливості функціонування сфери спорту і фізичної культури» – здійснюється процес концептуалізації психологічних особливостей, що забезпечують функціонування сфери спорту та фізичної культури у сучасному суспільстві. Спортивна діяльність є сферою надзвичайного емоційного напруження, які супроводжують спортсмена на тренувальному етапі, але найбільш загостреного характеру набувають безпосередньо в процесі змагальної діяльності. Зрозуміло, що за умови невпорядкованого характеру перебігу психологічних процесів в обох зазначених випадках, спортивна діяльність втрачатиме свою орієнтацію на результат, а також вона не буде позбавленою проявів девіантної, зокрема, агресивної поведінки. Доведено, що сучасні наукові дослідження спортивної психології дозволяють виявити сутність механізмів залежності результативності змагальної діяльності окремо взятого спортсмена від його поточного психологічного стану, динаміки його розвитку та чинників змін. Наведені вище показники свідчать, що пошук ефективних стратегій забезпечення продуктивних психологічних станів у спорті за своїм практичним значенням є надзвичайно важливим.

Позитивним результатом досягнення внутрішньою змістовною логікою спортивної діяльності стає потреба обґрунтування психологічної системи спортивної діяльності на основі якостей індивідуума шляхом їх конструктивної реорганізації, структурування, з урахуванням поточних мотивів діяльності, поставлених спортивних цілей і об'єктивних умов їх здійснення. При цьому безпосередні потреби спортсмена, його життєві інтереси, світоглядні орієнтації, наявний позитивний і негативний життєвий досвід, індивідуальні особливості реалізації окремих психічних функцій постають як вихідні параметри для формування психологічних механізмів забезпечення спортивної діяльності в конкретних умовах. Спортивна діяльність супроводжується низкою специфічних психологічних станів спортсменів таких як тривожність, страх, моногонія, психічне пересичення, стрес, невпевненість, фрустрація, кожен із яких має бути ефективно діагностованим та отримати статус керованого з метою унеможливлення актуалізації таких феноменів, як агресія, насилля тощо.

Представлено особливості перебігу психологічних механізмів забезпечення спортивної діяльності та пошук підходів для корекції потенційних негативних психологічних феноменів. Аналіз продемонстрував, що для вирішення завдань психологічної корекції або, загалом, створення позитивної психологічної атмосфери під час тренувального і змагального процесів специфічна важлива роль відведена тренеру – він має максимально повно розкривати індивідуальність своїх підопічних, виявляти її специфіку і визначати можливий вплив цієї індивідуальності на процес спортивної діяльності і на його результати. Специфіка феномена фізичної культури і спорту полягає, насамперед, у тому, що вони поєднують в єдине ціле соціальне і біологічне в людині, а психологія має запропонувати евристичні підходи для

продуктивної актуалізації соціальних і біологічних компонентів у процесі спортивної діяльності. Глибокий взаємовплив соціального та біологічного знаходить вияв як протягом індивідуального життя кожної сучасної людини, так і в загальному історичному процесі становлення людини розумної. Один з аспектів дослідження цього процесу стосується вивчення психофізіологічних основ засвоєння індивідом соціальної програми і її трансформації в індивідуальну програму.

У підрозділі 3.2 – «Проблема агресії в сучасному спорті: стратегії упередження і мінімізації» – проаналізовано феномен агресії в сучасному спортивному житті та запропоновано низку узагальнень як основи стратегії упередження і мінімізації проявів агресивної поведінки в спортивній діяльності. Аргументом щодо актуальності здійснення зазначених дослідницьких кроків виступає той факт, що не поодинокими в історії сучасної філософії є спроби інтерпретувати феномен спорту як негативний чинник впливу на особистість, мається на увазі егоїзм, бажання виграти за будь-яку ціну, зневага моральними принципами та зверхність над переможеними тощо. Тут необхідно пам'ятати, що головною спортивною метою є прагнення до перемоги, що випливає із самої змагальної природи спорту. Водночас, у психологічній літературі і в дослідженнях у галузі філософії спорту майже відсутні напрацювання щодо станів, які супроводжують спортсмена, що програв у боротьбі: дійсно, як дослідників, так самих спортсменів, тренерів і вболівальників переважно цікавить складна механіка підготовки до спортивних змагань, виявлення мотиваційних чинників, пошук шляхів підвищення естетичності змагання у відповідь на запити сучасної візуальної культури тощо. Проте спортивне змагання завжди має переможця і того, хто програв, що, відповідно, загострює питання етичних принципів сучасного спорту.

Таким чином, продуктивним з погляду мінімізації проявів агресивності у спортсменів виглядає пошук механізмів зменшення кількості і якості провокуючих детермінант або стресових ситуацій, які провокують агресивні реакції у спортсменів. Наведені факти дають підстави стверджувати, що залучення індивідуума до спортивної діяльності є стратегією мінімізації агресивності особистості в соціумі: долучаючись до спорту, людина формує звичку дотримуватись правил і спортивної етики, що вона потім буде екстраполювати на реальне життя; у процесі спортивної діяльності людина переживає низку актів психоемоційного переживання, яке долається протягом тренування; командна природа спорту мінімізує загрози утвердження егоїстичних світоглядних орієнтацій, формуючи навички перебування в колективі, і розбудови продуктивної комунікації; якісно організована спортивна діяльність допомагає системному підвищенню результатів і досягнень, забезпечуючи позитивний психологічний клімат.

У підрозділі 3.3 – «Виклики соціокультурної динаміки до системи управління спортивною діяльністю» – проаналізовано процес забезпечення ефективних управлінських рішень у галузі спорту, адже саме від них буде залежати, чи постане сучасний спорт і фізична культура реальними чинниками демократичних перетворень у суспільстві, чи вдасться розкрити потенціал

спортивної діяльності в поширенні патріотичних світоглядних настанов, чи буде утверджуватись аксіологічний пріоритет здорового способу життя в сучасному суспільстві тощо. Можемо стверджувати, що, як і будь-яка сфера суспільної діяльності, спорт потребує упорядкування, системності, управління, які б спрямовували його розвиток у загальнокультурне річище. Історично склалась як міжнародна, так і вітчизняна система управління спортом, а його філософія базується на принципах системності, цілісності, людиноцентризму, гуманістичної спрямованості тощо.

Таким чином, окреслюючи проблемне поле сучасної системи управління в спорті з методологічних позицій філософії спорту, було продемонстровано, що управління спортивною діяльністю, яке спирається на загальні принципи і закони керування соціальними системами, є головним механізмом функціонування цієї діяльності. Спорт як об'єкт управління постає важливим компонентом соціокультурного розвитку суспільства, що забезпечує гармонізацію тілесного і духовного складників особистісного й соціального буття. Досягнення такої мети передбачає узгодження діяльності усіх суб'єктів управління спортивною діяльністю: як спортивних асоціацій, спілок, об'єднань, так і тренерів, які здійснюють вирішальний внесок у вихід спортсмена на найвищий рівень майстерності, забезпечуючи максимальну реалізацію його здібностей.

Управління спортивною діяльністю має виразну специфіку, що виявляється в історичному розвитку цієї системи в різних типах суспільства – тоталітарних і демократичних. На сучасному етапі професійний та олімпійський спорт розвиваються в умовах поєднання державного управління і громадського самоуправління спортивною діяльністю, що забезпечують ефективність функціонування сфери спорту на різних рівнях, зберігаючи й посилюючи її соціокультурне значення. Фізична культура та масовий спорт мають складну управлінську специфіку і постають компонентом соціальної сфери, в управлінні якою необхідно дотримуватись гармонійного балансу процесами особистісного вибору, громадським наглядом і державним контролем. Саме оптимальне поєднання спільних зусиль державних органів, громадянського суспільства, комерційних структур і самої людини здатне гармонізувати наявну систему управління, за умови чого можлива ефективна реалізація спортом і фізичною культурою їх соціальної ролі забезпечення здорового майбутнього країни і розвитку його соціального капіталу.

У підрозділі 3.4 – «Правовий супровід спортивної діяльності: аналіз недоліків і перспектив» – проаналізовано правові аспекти функціонування спортивної діяльності за умов, що носять ускладнений характер та потребують пошуку ефективних стратегій правового супроводу спортивної діяльності. Запропоновано процедуру експлікації феномена спортивного права, а також обґрунтовано системність засад для виділення його у окрему самодостатню галузь права замість регулювання спортивної галузі в межах традиційних підрозділів правової науки. Така дискусія резонує із неоднозначним станом філософії спорту у вітчизняному філософському дискурсі, а активізація законотворчої активності в спортивній галузі спричинена ревізією ролі спорту і

фізичної культури в контексті як соціокультурних, так і геополітичних викликів, перед якими постала наша держава останнім часом. Розглядаючи спорт як органічну частину культури, що базується на змагальності та порівнянні досягнень людей у специфічних видах вправ та інтелекту, важливо зазначити, що, як і кожен вид діяльності людей, він потребує не тільки моральної, але й правової регуляції. Останнє здійснюється як на міжнародному рівні, так і на рівні вітчизняного законодавства, а потенціал сучасної соціальної філософії є надзвичайно корисним з погляду вироблення теоретичних положень, які можуть бути відображені в законодавчій базі в галузі сучасного спорту.

Можемо стверджувати, що спортивне право як самостійна галузь права є специфічним та складним утворенням. Зазначена особливість полягає в тому, що юридичний вплив на інститут спорту забезпечується нормами приватного, а також публічного права. Обидва цих напрямки правової науки в різних вимірах і з різних методологічних позицій аналізують сферу підготовки та безпосереднього проведення спортивних заходів. Окрім того, також варто зазначити, що ефективна діяльність щодо розвитку галузі фізичної культури і спорту стає можливим тоді тоді, коли буде здійснене прояснення понятійно-категорійного апарату, нормативного забезпечення основних функцій держуправління в зазначеній галузі тощо. Відсутність якісної рефлексії проблем законодавчого забезпечення процесів управління спортивною галуззю, широка дискусія щодо невизначеного правового статусу спортивного права у фахових колах та інші проблеми стримують унормування діяльності в галузі спорту і фізичної культури відповідно до високих міжнародних стандартів. Подолання проблем адміністративного і юридичного регулювання в системі фізичної культури і спорту, забезпечення інструментів чіткої правової регламентації, стале зростання ефективності діяльності органів управління щодо забезпечення контролю в цій сфері, ефективне розмежування наявних повноважень органів державної влади та місцевого самоврядування, пошук стратегій оптимізації правового забезпечення державного управління фізичною культурою і спортом постають ключовими детермінантами зростання якості регулювання в галузі.

У четвертому розділі «Аксіологічний аналіз соціокультурних трансформацій в спортивній галузі» – проаналізовано ціннісно-сміслову навантаженість соціокультурних трансформацій в спортивній галузі, було представлено вирішення проблеми Fair Play як аксіологічного пріоритету спортивної діяльності, досліджена комерціалізація спорту як логічна відповідь на виклики сучасних соціокультурних трансформацій та визначено потенціал спортивної естетики в становленні моральної особистості.

У підрозділі 4.1 – «Етика спорту: концепт Fair Play як аксіологічний пріоритет спортивної діяльності» – досліджується проблема моральних аспектів функціонування і розвитку сучасного спорту, метою було висвітлення ролі принципу Fair Play («чесна гра» або «справедлива гра») як фундаментальної світоглядної настанови усіх учасників спортивної і фізкультурної діяльності. Даний принцип – це сконцентрований моральний

імператив ідей олімпізму, який виступає системоутворюючим чинником набуття спортом статусу феномена, що сприяє поширенню ідеалів гуманізму. Крім того, соціально-історичний досвід суперництва у процесі навчально-виховної діяльності має потенціал до формування стійких реакцій, які б слугували детермінантами розв'язання протиріч спортивної діяльності відповідно до ідеології чесної гри. Зазвичай, цей світоглядний концепт розуміють як поєднання на практиці принципів поваги до суперника, поваги до правил гри і рішень суддів, рівність шансів усіх учасників змагань тощо. У переважній більшості міжнародних і національних спортивних організацій такий перелік сформулюється з урахуванням виду спорту, в якому принципи чесної гри будуть особливо актуальні, а також, беручи до уваги специфіку національного соціокультурного ландшафту їх подальшого безпосереднього застосування.

Сучасний спорт перебуває в центрі складних трансформаційних соціокультурних процесів, пов'язаних із утвердженням споживацьких настроїв у суспільстві, з утвердженням глобалізаційної логіки, із поширенням підходу, коли спорт починає інтерпретуватись усього лиш як яскраве видовище тощо. За цих умов, питання вживання допінгу витісняється на периферію дослідження протиріч і проблем сучасного спорту, адже сучасного глядача перестає особливо цікавити спосіб досягнення високої видовищної картини спорту і відповідності його принципам чесної гри. Навіть більше того – заради такої високої видовищності глядачі згодні миритися із допінгом у спорті, який постає «незручною темою» спортивних подій на початку третього тисячоліття. Проаналізувавши проблемне поле феномена допінгу як складової частини спортивної діяльності, маємо потребу здійснити узагальнення щодо його статусу загрози стрижневим моральним принципам спорту і фізичної культури, які уособлює концепт Fair Play. Досліджуючи концепт чесної гри, ми зазначали, що одним із його принципів є створення рівних умов для усіх учасників спортивної змагальної діяльності, забезпечення права особистості чи команди постати суб'єктом спортивної діяльності, відсутність дискримінаційних проявів тощо. На нашу думку, дослідження принципів чесної гри було б не достатньо всебічним, якщо у ньому ми би оминули розгляд феноменів параолімпійського та дефлімпійського рухів. Саме вони є уособленням реальної практики відкритості спорту, поваги до усіх учасників спортивної діяльності із дотриманням принципів забезпечення невід'ємних прав людини та принципу інклюзії, який охоплює переважну більшість сфер буття суспільства.

Таким чином, доведено, що вирішення проблеми «справедливої гри» перебуває на міждисциплінарному перетині підходів соціальної філософії, етики, фізіології, педагогіки тощо. Саме таке об'єднання зусиль забезпечить можливість для збереження аксіологічних пріоритетів спортивної діяльності, недопущення їх розмивання викликами сьогодення. Такий підхід забезпечує права рівного доступу до спортивної діяльності більш конструктивного характеру, постаючи чинником розвитку параолімпійського і дефлімпійського рухів у нашій державі відповідно до сучасного соціального запиту на забезпечення реальної практики відкритості спорту, поваги до усіх учасників

спортивної діяльності із дотриманням принципів забезпечення невід'ємних прав людини та принципу інклюзії, який охоплює переважну більшість сфер буття суспільства.

У підрозділі 4.2 – «Ідеали спорту і фізичної культури у вимірі комерціалізації та інтервенції мас-медіа» – було представлено фактичний аналіз всеосяжних процесів комерціалізації, які дійсно мають статус ініціатора фундаментальних трансформацій моральних засад сучасного спорту (насамперед, професійного) і фізичної культури. Сучасний професійний комерційний спорт функціонує і розвивається не тільки за законами спорту, а набуває характеру підприємницької діяльності, організованої на спортивному матеріальному ресурсі. Головна особливість професійного комерційного спорту полягає у тому, що він є водночас як спортом, так і бізнесом. Відповідно, ускладнений онтологічний статус сучасного спорту створює суттєву дилему: чи є професійний спорт більше бізнесом і орієнтується на нові ціннісні пріоритети суспільства споживання, чи все ж такі він зберігає власну культуру як соціокультурний феномен, остаточно не піддаючись впливам економічних чинників. Зрозуміло, наявність у спорті задекларованої вірності гуманістичним принципам не гарантує їхнього дотримання у безпосередній соціальній практиці, якщо суспільний попит на гуманізм поступається попиту на комерціалізацію, коли першорядного значення набуває демонстрація видовищних, ефектних дій, а тренувальний процес підпорядковується вирішенню цього завдання. З'ясовано, що надмірна комерціалізація спорту виступає потужним носієм викликів ціннісним засадам сучасного спорту.

Доведено, що сучасний спорт дедалі більше отримує статус важливої складової економічного життя суспільства, яке позначається за допомогою концепту «суспільство споживацтва». Створюється амбівалентна ситуація із сучасною інтерпретацією феномена спорту, з одного боку, спорт постає як суб'єкт комерційної діяльності, на який щороку зростає попит, а з другого, ідеали спортивного життя активно поширюються засобами масової інформації, широкі верстви населення все більше залучаються до спортивної діяльності, що позитивно впливає на поширення ідей здорового способу життя тощо. Водночас, спорт, що постає суб'єктом інтенсивних економічних взаємин, втрачає свою глибинну сутність стосовно саморозвитку людини та підтримки її здоров'я за цих умов, людина долучається до спорту під впливом нав'язаних ззовні споживацьких смаків і моди на спорт. Феномен спорту інкорпорується у складну соціальну динаміку, її економічний вимір, ототожнюючись із явищами моди та гламуру, позбавлених глибинного сенсу спорту як носія олімпійських цінностей, трансформує його ігрову змагальну природу. У сучасному суспільстві фіксується значний попит на нові, трендові види спорту, наприклад, фітнес. У цій сфері також виникає своєрідний дисонанс при спробі оцінити їх як виклик моральним принципам спорту: з одного боку, дії компаній, які відносяться до фітнес-індустрії, спрямовані на отримання прибутку від занять спортом, а з іншого, – основною їх метою є надання послуг і продуктів, які сприяють поліпшенню здоров'я. Ускладненого характеру щодо оцінки загроз комерціалізації спорту в сучасних умовах надає непрояснений характер

питання, чи має спорт інтерпретуватись в межах догматичних традиційних канонів у сучасних дослідженнях або ж зазнати оновлення у відповідь на нові соціальні реалії.

У підрозділі 4.3 – *«Потенціал спортивної естетики в становленні моральної особистості»* – проаналізовано методологічну позицію, відповідно до якої спорт розглядається як складний соціокультурний, у тому числі, й естетичний феномен, який тісно пов'язаний зі становленням світоглядних орієнтацій особистості. Естетичний характер спорту стає головною складовою його комплексного значення, яке в сучасних умовах починає дорівнюватися феномену мистецтва. Доведено, що радикальні трансформації в сучасному спорті несуть виклик традиційним естетичним уявленням про спорт, а головною специфікою зазначених видів стає ситуація того, що в них змагальний фактор поступається естетичному. Спорт сьогодні є однією із головних складових масової культури, тому визнання спорту естетичним феноменом розділяє вболівальників на дві частини: для одних головним є результат самої перемоги за правилами даного виду спорту, а для інших сам процес спортивних подій та отримання естетичного задоволення. Діалог між двома таборами триває постійно, але прийти до єдиного висновку поки неможливо – свобода вибору, можливість мати різні смаки та задоволення від чуттєвого сприйняття краси залишаються пріоритетами у відносинах.

Доведено, що заняття спортивною діяльністю дозволяє позитивно впливати на естетичну свідомість особистості, посилити вектори її гармонійного розвитку, постати у естетичному плані, зразком здорового та привабливого вигляду, опанувати навички граціозності та красу спортивних рухів. Заняття спортом ініціює не тільки складні біологічні зміни в людському організмі, але, не менш важливо, детермінує характер формування естетичних смаків, моральних норм спортивної і повсякденної поведінки, розвиває світогляд інших складових духовного світу особистості.

Соціально-філософський аналіз продемонстрував, що естетичні явища у спорті носять складний та багатоманітний характер. Зокрема, спорт пропонує до засвоєння певні естетичні цінності, які набувають естетичної значущості для людини у певних умовах, викликаючи в неї гамму естетичних почуттів, зокрема, естетичне задоволення. Естетична оцінка спортивних феноменів залежить від рівня розвиненості в особистості естетичних смаків та наявності естетичних ідеалів, від сформованості естетичних поглядів, від рівня розуміння сутності естетичних категорій, які визначають механізми пізнання явищ спорту. Маючи розвинений естетичний смак, особистість прагне створювати естетичні цінності, поставати активним суб'єктом цих процесів. Водночас, феномен спорту постає активною складовою соціокультурних трансформацій початку ХХІ ст., пов'язаних із процесами комерціалізації спорту, трансформації спорту у товар тощо.

У п'ятому розділі – **«Вітчизняний формат ідеології здоров'я нації»** – проаналізовано вітчизняний формат ідеології здоров'я нації як сконструйованої соціальної реальності, яка спрямована на задоволення практичних інтересів людини і має на меті управління соціальними групами шляхом впливу на їх

свідомість, представлено онтологічні засади формування та розвитку спортивної ментальності,

У підрозділі 5.1 – «Особливості ментальної структури здорового способу життя в Україні» - досліджується соціокультурний процес зародження та становлення ментальної особливості у сфері фізичної діяльності, а також розвивається ідея сучасних форм здорового способу життя в Україні. Крок за кроком свого життєвого шляху відбувається постійний процес самоусвідомлення людиною себе як суб'єкта духовної діяльності та соціокультурної творчості, але, у першу чергу, відбувається дійство «крок за кроком» по землі на якій людина народилася, у процесі свого тіловиховання та постійної фізичної діяльності - саме такий підхід створює основу онтології спортивної ментальності. Людина крокує не тільки по своєму життю, а проходить через паралельні світи війн, боротьби з природними стихіями та колосальних зусиль по розбудові матеріального світу родового існування. Переживаючи події тієї або іншої епохи, вона передає своїм дітям історико-генетичну пам'ять свого соціобіологічного існування. Дослідження особливостей ментальності у сфері фізичної діяльності, на нашу думку, розпочинаються з середини ХХ ст. у працях В. Вундта з психології народів, а також Л. Леві-Брюля з проблем ментальності архаїчного суспільства. Аналіз загальної історії формування спортивної ментальності доводить, що у греків вона мала агоністичний характер – це була ідея досягнення першості у всіх сферах життя людини, причому матеріальна винагорода носила другорядний характер. Ставлення римлян до життя уособлював дух войовничості, саме йому підпорядковувався спосіб єдиного суспільного існування, тому розвиток фізичної культури тут займає пріоритетне положення, доречі, часто проводяться паралелі між спартанськими правилами існування та військово-спортивним способом життя в українському козацтві. Середньовічна європейська ментальність та сакральна ідея поєднувала людину зі світом, тільки у такий спосіб вона ставала частиною соціокультурної спільноти. Активна фізична діяльність у вигляді тих самих лицарських змагань, належність до тих або інших церковних орденів, які фактично уособлювали собою «військово-спортивні» організації, носила глибоко драматичний характер діяльності людини у зазначеному історичному періоді. Подальший історичний розвиток наділяє вже нову європейську спортивну ментальність відважністю та крайнім індивідуалізмом, людина відмовляється від безапеляційного авторитету попередніх форм традиційного колективного досвіду, а держава набуває значення одного з головних факторів, якій має забезпечити свободу волі та захист свого «єго», яке представлено у різних сферах діяльності, у тому числі й фізичній культурі. Саме в цей період розвиток спорту починає займати собою суттєвий простір в діяльній енергії людини. Базисом для формування національного характеру українського спортивного менталітету стають, по-перше, унікальні географічні чинники; по-друге, характерним є індивідуалізм, як бажання рівності, справедливості та поваги до свободи, що й було зафіксовано у дієвому кодексі моральних принципів українського козацтва; по-третє, відкритість самого культурного простору.

Нами було представлено процедуру такого протяжного дійства як перехід від «Homo militaris» – людини військової до «Homo humanitatis» за допомогою культурних форм, на прикладі культурологічних можливостей ігрового феномену та моделі змагально-військової гри в культурі українського козацтва.

Таким чином, спортивна ментальність є не тільки образ мислення стосовно специфічних рівнів індивідуальної та колективної свідомості, а вона обов'язково враховує соціальний досвід, життєстверджуючий комплекс національних традицій, оригінальність культурологічних можливостей ігрового феномену, тому, можемо стверджувати, що суттєві зміни в спортивній сфері життя зумовлюються якісними змінами в самому характері цивілізації. Доведена кореляційна залежність між принциповими змінами у спортивній сфері життя та якісними перетвореннями в самому поступі нашої цивілізації, з точки зору логіки видо-родових відносин.

Отже, структурно-методологічним орієнтиром формування здоров'я нації виступає розуміння здорового способу життя не як простої суми фізіологічних показників та габітусів, а як єдиної інтегральної характеристики особистості, яка спирається на свої історико-культурні орієнтації та світоглядні запити до свого майбутнього.

У підрозділі 5.2 – «Доктрина спортивно-патріотичного виховання як складова системи захисту сучасного державотворення в Україні» - осмислюється проблема пошуку стратегій патріотичного виховання освітньо-виховними інструментами спортивної діяльності. Процес сучасного державотворення в Україні вимагає активності своїх громадян щодо реалізації на практиці аксіологічного потенціалу патріотизму, якій міститься в ньому. У свою чергу, доктрина спортивно-патріотичного виховання головним принципом визначає ідею гармонійно розвинутої особистості та ставить завданням не тільки зміцнення здоров'я, розвиток м'язової сили і витривалості, а формування бойового духу, віри у власні сили, здібності керувати своїм тілом як знаряддям духу. Доведено, що життя в умовах зростаючої небезпеки й невизначеності завжди містить у собі потенцію соціального конфлікту, тому формування морально-бойових, громадянських і культурних якостей особистості є основою формування засад спортивно-патріотичного виховання, а сама доктрина уособлює собою можливу модель ціннісно-сміслового вимірювання його результатів.

Було визначено, що патріотизм – це складний процес формування світогляду, національної ідеї та подальший їх прояв у національній свідомості на основі встановлення доброзичливих стосунків людини зі своїм родом, нацією і всім світом. Державна політика забезпечує впровадження на практиці комплекс заходів щодо патріотичного виховання у відповідь на виклики геополітичної ситуації, зокрема, як через популяризацію самого спорту, так і шляхом розбудови каналів інформування населення щодо реальної ситуації у сфері спортивного життя світу. Було показано, що виховний патріотичний потенціал спортивної діяльності може бути якісно розкритий за умови реалізації трьох ключових напрямків: перший напрям – це підвищення рівня спортивної зайнятості громадян України; другий напрям – державна підтримка

системи патріотичного виховання в контексті фізкультурно-масової роботи в навчальних закладах країни шляхом збільшення інтенсивності спортивно-патріотичних заходів; третій напрям – створення нормативно-правової бази для розвитку спорту в країні, де б зосереджувалась увага і на його патріотично-виховній функції.

У підрозділі 5.3 – «Вплив інноваційних механізмів і проектів вітчизняної освітньої парадигми на розвиток спортивної галузі» - увагу зосереджено на концепції вітчизняної освітньої парадигми подальшого розвитку спортивної галузі. Доводиться думка про те, що спорт і фізичне виховання в контексті гуманістичної освітньої парадигми, завдяки новітнім інноваційним механізмам, покликані забезпечити інтеграцію в систему суспільних відносин кожної людини незалежно від її фізичних можливостей і спортивного потенціалу.

Звертається увага на те, що сучасний спорт втрачає сьогодні давній ореол священного дійства, суттєвої долі впливу на суспільні відносини на певній території свого існування, головною ознакою військових ігор стають економіко-технологічні можливості тієї або іншої держави, а особиста вправність воїна нічого не варта в міжрегіональних і глобальних конфліктах. Є ще один важливий момент – людина наближується до межі своїх фізіологічних можливостей відміряних їй природою (у багатьох випадках спортивна кар'єра закінчується інвалідністю), тому новітні системи тренувань, сплановане харчування, додатковий комплекс методико-організаційних засобів для доведення спортсмена у відповідну змагальну форму не може забезпечити йому можливість, наприклад, стрибнути вище на метр. Відповідно, актуалізується процес орієнтації спортивної діяльності на індустрію розваг, на зовнішні показово-візуальні ефекти та жорсткі ігри відбуваються вже навколо самого спорту. За таких умов виникає дослідницька потреба концептуалізувати контури виховного потенціалу спорту і фізичної культури в умовах, коли спортивна діяльність людини розпочинається у дитячому або юнацькому віці. Презентуються основні напрями досягнення гуманістичного характеру виховного потенціалу спорту і фізичної культури: 1) широкий контекст процесів подолання дегуманістичних тенденцій у сучасному спорті, тобто, визнаючи гуманістичну природу спорту, актуалізувати її потенціал повною мірою неможливо без чіткого соціального усвідомлення про те - з якою метою суспільство використовує можливості спортивної діяльності; 2) в умовах інформаційного суспільства спорт часто використовується як засіб пропаганди, реклами різних політичних режимів, трансляції ідей які мають характер ксенофобії тощо, тому боротьба різних ідеологій та геополітичні конфлікти вимагають створення більш ефективних засобів за повернення спортивної ідеології миру; 3) необхідно надалі, спираючись на сучасну специфіку двох рівнів спортивних цінностей: особистісного і суспільного, розробляти інноваційні механізми сприйняття соціокультурних цінностей як особистісне надбання, саме таким підходом має підтверджуватися виховний потенціал однієї з перших форм людської свободи.

ВИСНОВКИ

Відповідно до сформульованої мети та завдань дисертації, є обґрунтовані підстави сформулювати наступні загальні висновки до роботи:

1. Сучасний спектр гуманітарних досліджень не дає нам єдиного спільного знаменника, через який можна визначити загальну сутність феномена спорту. Більше того, однозначної думки стосовно зазначеного поняття в науковому співтоваристві поки не вироблено. Відповідно було запропоновано авторське визначення базової категорії дослідження: спорт – це унікальний соціальний інститут зі складною інфраструктурою людської діяльності, що забезпечує нарощення культурно-змагальних засад рухової діяльності індивіда, виступає як засіб підготовки до життєвої практики та виявлення соціального визнання вищих психічних і духовних здібностей особистості. Необхідною умовою дослідження є розгляд теоретико-методологічного взаємозв'язку між такими базовими дисертаційними категоріями як «спорт» і «фізична культура». Відходячи від педагогічного кліше «фізична культура і спорт» з відповідним смисловим навантаженням, дисертантка розглядає зазначені поняття в системі історико-філософського дослідження соціального розвитку, причому поняття «фізична культура» використовується як видове та за правилами логіки пов'язує категорію спорту з загальнонародовим поняттям «культура». У свою чергу, категорія «культура», спираючись на засади філософії культури за В. Виндельбандом, представляє собою систему з декількох елементів (етики, естетики, науки, релігії), які поєднуються завдяки розумності у свідомості людини – саме такий принциповий підхід і забезпечив подальший регламент дисертаційного дослідження.

2. Проблематика становлення філософії спорту тісно пов'язана з історико-культурним процесом розвитку самого суспільства, тому ключовим завданням була потреба продемонструвати як спортивна діяльність поставала предметом філософських досліджень з давніх часів і нагадати, що оформлення філософських теорій спорту в окремий підрозділ філософського знання відбувся лише в другій половині ХХ ст., так само системність понятійно-категоріального апарату спорту і фізичної культури з'являється у зазначений період. В умовах функціонування нових світових конструкцій ми спостерігаємо зменшення політизації та військової агресивної спрямованості в соціальній сфері існування спорту – це підтверджує можливості гуманітарного впливу досліджень у філософії спорту на зміцнення довіри між людьми та налагодження економічних, соціокультурних і освітніх обмінів між народами на відміну від жорстких вимог соціальної практики попередніх історичних періодів. Таким чином, можемо стверджувати, що спорт сьогодні уособлює собою не стільки соціокультурні практики, а повноцінно є однією із сфер буття людини, володіючи відповідним набором філософських концептів, методичних практик, теоретико-методологічним інструментарієм для дослідження соціокультурної реальності.

3. Дослідження філософських аспектів тілесності в спортивних контекстах має евристичний потенціал для збагачення вітчизняного дискурсу

тілесності, в той самий час, як різні інтерпретації дозволяють поглибити рівень рефлексії спортивних проблем, а постійні заняття спортом слугують у сучасному світі однією з головних факторів формування образу особистості, а сучасні умови релятивізму стандартів створюють можливості для розвитку індивідуальних програм досягнення та демонстрації своєї успішності. Варто зазначити, що ми відстоюємо позицію, що продуктивне розгортання філософії спорту як самодостатньої галузі сучасної філософії можливе тільки за умови ревізії ролі тілесності в спортивних проблемах.

Отже, характерні риси людської тілесності в сучасній соціальній динаміці, де вона постає одним із центральних понять проблематики утвердження візуальної культури, а сам спорт перетворюється на видовищний перформанс, втрачаючи зв'язок із споконвічними аксіологічними пріоритетами. У переважній більшості, спорт інтерпретується з методологічною позицією десоматизації, тобто людське тіло інтерпретується складовою частиною «тваринного світу», а його місце займають конструкти «особистості», «ego» тощо, проте антропологічний поворот у філософії ХХ ст. та можливості інструментарію антропотехнічного понятійного апарату продемонстрували хибність штучного розділення людини і тіла. Орієнтація на принципи логічної аналітики якій притаманні позитивістські і постпозитивістські риси, довгий час відволікали філософію від сфери безпосереднього життєвого досвіду людини, відповідно, від проблем тілесності.

4. Сучасний спорт є ареною розв'язання протиріч глобального та національного характеру, у ньому рельєфно представлені тенденції комерціалізації, що актуалізує філософські розвідки щодо поточного стану та перспектив спорту в глобальну добу. Спортивна діяльність постійно відчуває на собі вплив міжнародних тенденцій різного ґатунку. Так, світові чемпіонати та олімпіади завжди підігрівали національні почуття як самих спортсменів, так й їх вболівальників, імпліцитно приховуючи в собі бінарну опозицію «свій-чужий» у змагальній діяльності, але завжди залишаючись зовні ареною міжнародного співробітництва та міжкультурної комунікації, вписуючись в систему «масової культури» сучасності. Поряд із увагою до зовнішніх проявів тієї або іншої особистості через стиль одягу, косметики, харчові смаки тощо, фізкультура та спорт сьогодні стають визначальними у формуванні цього образу. Особливо суттєвий вплив на зазначені процеси має сучасна статистика подовження життєвого віку людини, тому тенденція до самодисципліни, активізація волі до ефективної дієздатності, максимальне продовження трудової діяльності з точки зору особистих творчих запитів та реалізація своїх прагнень, які гарантуються на емпіриці життєвого досвіду – все це вимагає від людини дотримання здорового способу життя та забезпечує їй характеристику сучасної та успішної.

Таким чином, виявлені основні детермінанти ключового протиріччя глобального розвитку, які концептуально оформлені бінарними опозиціями «локальне (національне) – глобальне», «схід–захід» тощо. При цьому об'єктивний та невідворотний характер поширення тенденцій глобалізації у ХХІ ст. змушує нас не тільки діагностувати протиріччя розвитку спортивної

сфери сьогодні, але й шукати шляхи їх розв'язання. Доведено, оптимістичну позицію стосовно можливості раціонального розв'язання протиріч глобального розвитку спорту і фізичної культури як у межах соціально-філософських конструкцій, так і за допомогою суспільної геополітичної практики єднання людства. Крім того, особливого значення набуває сучасна комунікативна функція спорту як мирної форми змагальності, в умовах відкритого інформаційного простору спорт, завдяки своїм ціннісно-смісловим характеристикам, як ніколи раніше, відмежувався від військової тематики агресії. Історична тема війни та знищення слабшого сьогодні втрачає прямий зв'язок з розумінням войовничого духу, фізичної сили та витримки для отримання перемоги та гноблення переможеного, тому феномен спорту в глобалізованому світі сприяє створенню футурологічних трендів та прагматично-позитивних сценаріїв розвитку людства.

5. Тематика соціального досвіду сумісності спортивних смислів була спрямована на дослідження базових соціальних форм універсалізації сумісного спортивного буття на основі застосування механізмів індивідуальної та колективної взаємодії – це психологічні, моральні, культурні, національно-державницькі (які розкриті через сучасні нововведення до системи управління спортивною діяльністю та перспективні можливості правового супроводу в умовах глобалізованого світу), а також економічні у вимірі комерціалізації та інтервенції мас-медіа у спортивній діяльності.

6. Спортивна діяльність є сферою надзвичайного емоційного напруження, яка супроводжує спортсмена на тренувальному етапі, але найбільш загостреного характеру набувають безпосередньо в процесі змагальної діяльності. Зрозуміло, що за умови неупорядкованого характеру перебігу психологічних процесів в обох зазначених випадках, спортивна діяльність втрачатиме свою орієнтацію на результат, вона не буде позбавленою проявів девіантної, зокрема, агресивної поведінки. Доведено, що сучасні наукові дослідження спортивної психології дозволяють виявити сутність механізмів залежності результативності змагальної діяльності окремо взятого спортсмена від його поточного психологічного стану, динаміки його розвитку та чинників змін. Наведені вище показники свідчать, що пошук ефективних стратегій забезпечення продуктивних психологічних станів у спорті за своїм практичним значенням є надзвичайно важливим.

Таким чином, кореляція між феноменом агресивності і спортивною діяльністю стає сьогодні однією із важливих сюжетних ліній дослідження психологічних особливостей спортивної діяльності, а конфлікти її детермінантами. Продуктивним з погляду мінімізації проявів агресивності у спортсменів виглядає пошук механізмів зменшення кількості і якості провокуючих детермінант або стресових ситуацій, які провокують агресивні реакції у спортсменів. Наведені факти дають підстави стверджувати, що залучення індивідуума до спортивної діяльності є стратегією мінімізації агресивності особистості в соціумі: долучаючись до спорту, людина формує звичку дотримуватись правил і спортивної етики, що вона потім буде екстраполювати на реальне життя;

7. Окреслюючи проблемне поле сучасної системи управління в спорті з методологічних позицій філософії спорту, було продемонстровано, що управління спортивною діяльністю, яке спирається на загальні принципи і закони керування соціальними системами, є головним механізмом функціонування цієї діяльності. Спорт як об'єкт управління постає важливим компонентом соціокультурного розвитку суспільства, що забезпечує гармонізацію тілесного і духовного складників особистісного й соціального буття. Досягнення такої мети передбачає узгодження діяльності усіх суб'єктів управління спортивною діяльністю: як спортивних асоціацій, спілок, об'єднань, так і тренерів, які здійснюють вирішальний внесок у вихід спортсмена на найвищий рівень майстерності, забезпечуючи максимальну реалізацію його здібностей.

Управління спортивною діяльністю має виразну специфіку, що виявляється в історичному розвитку цієї системи в різних типах суспільства – тоталітарних і демократичних. На сучасному етапі професійний та олімпійський спорт розвиваються в умовах поєднання державного управління і громадського самоуправління спортивною діяльністю, що забезпечують ефективність функціонування сфери спорту на різних рівнях, зберігаючи й посилюючи її соціокультурне значення. Фізична культура та масовий спорт мають складну управлінську специфіку і постають компонентом соціальної сфери, в управління якою необхідно дотримуватись гармонійного балансу між процесами особистісного вибору, громадським наглядом і державним контролем. Саме оптимальне поєднання спільних зусиль державних органів, громадянського суспільства, комерційних структур і самої людини здатне гармонізувати наявну систему управління, за умови чого можлива ефективна реалізація спортом і фізичною культурою їх соціальної ролі забезпечення здорового майбутнього країни і розвитку його соціального капіталу.

8. Запропоновано процедуру експлікації феномена спортивного права, а також обґрунтовано системність засад для виділення його у окрему самостійну галузь права замість регулювання спортивної галузі в межах традиційних підрозділів правової науки. Така дискусія резонує із неоднозначним станом філософії спорту у вітчизняному філософському дискурсі, а активізація законотворчої активності в спортивній галузі спричинена ревізією ролі спорту і фізичної культури в контексті як соціокультурних, так і геополітичних викликів, перед якими постала наша держава останнім часом. Розглядаючи спорт як органічну частину культури, що базується на змагальності та порівнянні досягнень людей у специфічних видах вправ та інтелекту, важливо зазначити, що, як і кожен вид діяльності людей, він потребує не тільки моральної, але й правової регуляції. Останнє здійснюється як на міжнародному рівні, так і на рівні вітчизняного законодавства, а потенціал сучасної соціальної філософії є надзвичайно корисним з погляду вироблення теоретичних положень, які можуть бути відображені в законодавчій базі в галузі сучасного спорту.

9. Аналіз проблеми моральних аспектів функціонування і розвитку сучасного спорту починається з дослідження сутності та ролі принципу Fair

Play («чесна гра» або «справедлива гра») як фундаментальної світоглядної настанови усіх учасників спортивної і фізкультурної діяльності. Даний принцип – це сконцентрований моральний імператив ідей олімпізму, який виступає системоутворюючим чинником набуття спортом статусу феномена, що сприяє поширенню ідеалів гуманізму. Крім того, соціально-історичний досвід суперництва у процесі навчально-виховної діяльності має потенціал до формування стійких реакцій, які б слугували детермінантами розв'язання протиріч спортивної діяльності відповідно до ідеології чесної гри. Зазвичай, цей світоглядний концепт розуміють як поєднання на практиці принципів поваги до суперника, поваги до правил гри і рішень суддів, рівність шансів усіх учасників змагань тощо. У переважній більшості міжнародних і національних спортивних організацій такий перелік сформулюється з урахуванням виду спорту, в якому принципи чесної гри будуть особливо актуальні, а також, беручи до уваги специфіку національного соціокультурного ландшафту їх подальшого безпосереднього застосування.

Таким чином, доведено, що вирішення проблеми «справедливої гри» перебуває на міждисциплінарному перетині підходів соціальної філософії, етики, фізіології, педагогіки тощо, саме таке об'єднання зусиль забезпечить можливість для збереження аксіологічних пріоритетів спортивної діяльності, недопущення їх розмивання викликами сьогодення. Такий підхід забезпечує права рівного доступу до спортивної діяльності більш конструктивного характеру, постаючи чинником розвитку параолімпійського і дефлімпійського рухів у нашій державі відповідно до сучасного соціального запиту на забезпечення реальної практики відкритості спорту, поваги до усіх учасників спортивної діяльності із дотриманням принципів забезпечення невід'ємних прав людини та принципу інклюзії, який охоплює переважну більшість сфер буття суспільства.

10. Сучасний професійний комерційний спорт функціонує і розвивається не тільки за законами спорту, а набуває характер підприємницької діяльності, організованої на спортивному матеріальному ресурсі. Головна особливість професійного комерційного спорту полягає у тому, що він є водночас як спортом, так і бізнесом. Відповідно, ускладнений онтологічний статус сучасного спорту створює суттєву дилему: чи є професійний спорт більше бізнесом і орієнтується на нові ціннісні пріоритети суспільства споживання, чи все ж такі він зберігає власну культуру як соціокультурний феномен, остаточно не піддаючись впливам економічних чинників. Зрозуміло, наявність у спорті задекларованої вірності гуманістичним принципам не гарантує їхнього дотримання у безпосередній соціальній практиці, якщо суспільний попит на гуманізм поступається попиту на комерціалізацію, коли першорядного значення набуває демонстрація видовищних, ефектних дій, а тренувальний процес підпорядковується вирішенню цього завдання. З'ясовано, що надмірна комерціалізація спорту виступає потужним носієм викликів ціннісним засадам сучасного спорту.

Таким чином, можна стверджувати, що комерціалізація спорту як логічна відповідь на виклики сучасних соціокультурних трансформацій, постає носієм

складних процесів модернізації в інституціональному, економічному, правовому та ціннісному вимірах спорту. Доведено, що сучасний спорт дедалі більше отримує статус важливої складової економічного життя суспільства, яке позначається за допомогою концепту «суспільство споживацтва». Створюється амбівалентна ситуація із сучасною інтерпретацією феномена спорту, з одного боку, спорт постає як суб'єкт комерційної діяльності, на який щороку зростає попит, а з другого, ідеали спортивного життя активно поширюються засобами масової інформації, широкі верства населення все більше залучаються до спортивної діяльності, що позитивно впливати на поширення ідей здорового способу життя тощо.

11. Естетичний характер спорту стає головною складовою його комплексного значення, який в сучасних умовах починає дорівнюватися феномену мистецтва. Доведено, що радикальні трансформації в сучасному спорті несуть виклик традиційним естетичним уявленням про спорт. Виникає ціла низка відносно нових видів спорту, а головною специфікою зазначених видів стає ситуація того, що в них змагальний фактор поступається естетичному. Спорт сьогодні є однією із головних складових масової культури, тому визнання спорту естетичним феноменом розділяє вболівальників на дві частини: для одних головним є результат самої перемоги за правилами даного виду спорту, а для інших сам процес спортивних подій та отримання естетичного задоволення. Доведено, що заняття спортивною діяльністю дозволяє позитивно впливати на естетичну свідомість особистості, посилити вектори її гармонійного розвитку, постати у естетичному плані, зразком здорового та привабливого вигляду, опанувати навички граціозності та красу спортивних рухів. Заняття спортом ініціює не тільки складні біологічні зміни в людському організмі, але, не менш важливо, детермінує характер формування естетичних смаків, моральних норм спортивною і повсякденної поведінки, розвиває світогляд інших складових духовного світу особистості.

12. Структурно-методологічним орієнтиром формування здоров'я нації у нашому дисертаційному дослідженні виступає розуміння здорового способу життя не як простої суми фізіологічних показників та габітусів, а як єдиної інтегральної характеристики особистості, яка спирається на свої історико-культурні орієнтації та світоглядні запити до свого майбутнього. Базисом для формування національного характеру українського спортивного менталітету стають, по-перше, унікальні географічні чинники; по-друге, характерним є індивідуалізм, як бажання рівності, справедливості та поваги до свободи, що й було зафіксовано у дієвому кодексі моральних принципів українського козацтва; по-третє, відкритість самого культурного простору. Нами було представлено процедуру такого протяжного дійства як перехід від «*Homo militaris*» - людини військової до «*Homo humanitatis*» за допомогою культурних форм, на прикладі культурологічних можливостей ігрового феномену та моделі змагально-військової гри в культурі українського козацтва.

Таким чином, спортивна ментальність є не тільки образ мислення стосовно специфічних рівнів індивідуальної та колективної свідомості, а вона обов'язково враховує соціальний досвід, життєстверджуючий комплекс

національних традицій, оригінальність культурологічних можливостей ігрового феномену, тому, можемо стверджувати, що суттєві зміни в спортивній сфері життя зумовлюються якісними змінами в самому характері цивілізації. Доведена кореляційна залежність між принциповими змінами у спортивній сфері життя та якісними перетвореннями в самому поступі нашої цивілізації, з точки зору логіки видо-родових відносин.

13. Представлену доктрину спортивно-патріотичного виховання у нашому дослідженні ми розглядаємо як складову систему захисту сучасного державотворення в Україні. Процес сучасного державотворення в Україні вимагає активності своїх громадян з реалізації на практиці аксіологічного потенціалу патріотизму, якій міститься в ньому. У свою чергу, доктрина спортивно-патріотичного виховання визначає головним принципом ідею гармонійно розвинутої особистості та ставить завданням не тільки зміцнення здоров'я, розвиток м'язової сили і витривалості, а формування бійцівського духу, віри у власні сили, здібності керувати своїм тілом як знаряддям духу. Доведено, що життя в умовах зростаючої небезпеки й невизначеності завжди містить у собі потенцію соціального конфлікту, тому формування морально-бойових, громадянських і культурних якостей особистості є основою формування засад спортивно-патріотичного виховання, а сама доктрина уособлює собою можливу модель ціннісно-сміслового вимірювання його результатів.

14. Досліджуючи вплив інноваційних механізмів і проектів вітчизняної освітньої парадигми на розвиток спортивної галузі, ми зосередили увагу на концепції вітчизняної освітньої парадигми подальшого розвитку спортивної галузі. Доводиться думка про те, що спорт і фізичне виховання в контексті гуманістичної освітньої парадигми, завдяки новітнім інноваційним механізмам, покликані забезпечити інтеграцію в систему суспільних відносин кожної людини незалежно від її фізичних можливостей і спортивного потенціалу. Відповідно, актуалізується процес орієнтації спортивної діяльності на індустрію розваг, на зовнішні показово-візуальні ефекти та жорсткі ігри відбуваються вже навколо самого спорту. Презентуються основні напрями досягнення гуманістичного характеру виховного потенціалу спорту і фізичної культури: 1) широкий контекст процесів подолання дегуманістичних тенденцій у сучасному спорті, тобто, визнаючи гуманістичну природу спорту, актуалізувати її потенціал повною мірою неможливо без чіткого соціального усвідомлення про те – з якою метою суспільство використовує можливості спортивної діяльності; 2) в умовах інформаційного суспільства спорт часто використовується як засіб пропаганди, реклами різних політичних режимів, трансляції ідей які мають характер ксенофобії тощо, тому боротьба різних ідеологій та геополітичні конфлікти вимагають створення більш ефективних засобів за повернення спортивної ідеології миру; 3) необхідно надалі, спираючись на сучасну специфіку двох рівнів спортивних цінностей: особистісного і суспільного, розробляти інноваційні механізми сприйняття соціокультурних цінностей як особистісне надбання, саме таким підходом має підтверджуватися виховний потенціал однієї з перших форм людської свободи.

**Основні положення дисертаційного дослідження
викладено в таких публікаціях автора:**

Монографії:

1. Завальнюк О. В. Феномен спорту: від філософської теорії до сучасних практик. Монографія. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова. 2017. 384 с.

Статті у наукових фахових виданнях України:

2. Завальнюк О. В. Гуманітарна парадигма розвитку спортивної діяльності. Політологічний вісник. Збірник наукових праць. 2014. Вип. 75. С. 121-130.
3. Завальнюк О. В. Людина як суб'єкт і об'єкт спортивної діяльності. Нова парадигма. Філософія. Політологія. Соціологія: [журнал наук. праць]. 2014. Вип. 125. С. 107-118.
4. Завальнюк О. В. Основні чинники і напрями розвитку спорту в культурно-освітній життєдіяльності особистості. Мультиверсум. Філософський альманах. 2014. Випуск 2 (130). С. 93-101.
5. Завальнюк О. В. Особливості управління спортивною діяльністю у сучасному суспільстві. Нова парадигма. Філософія. Політологія. Соціологія: [журнал наук. праць]. 2014. Вип. 123. С. 76-89.
6. Завальнюк О. В. Спорт як діяльність особистості. Гілея: науковий вісник: збірник наукових праць. 2014. Вип. 86 (7). С. 229-232.
7. Завальнюк О. В. Спорт як об'єкт філософської рефлексії. Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць. 2014. Вип. 87(8). С. 285-288.
8. Завальнюк О. В. Спорт як системний об'єкт управління. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 7. Релігієзнавство. Культурологія. Філософія. 2014. Вип. 32 (45). С. 110-118.
9. Завальнюк О. В. Спорт як чинник становлення морально-вольових якостей особистості. Вісник Інституту розвитку дитини. Збірник наукових праць. Серія: Філософія. Педагогіка. Психологія. 2014. Вип. 35. С. 36-41.
10. Завальнюк О. В. Формування гуманістичної концепції розвитку фізичної культури і спорту. Вісник Інституту розвитку дитини. Збірник наукових праць. Серія: Філософія. Педагогіка. Психологія. 2014. Вип. 36. С. 19-26.
11. Завальнюк О. В. Фізична культура і спорт в структурі патріотичного виховання особистості. Вища освіта України. 2015. № 1. С. 65-70.
12. Завальнюк О. В. Необхідність правового супроводу в сучасному спорті. Політологічний вісник. 2015. Вип. 79. С. 261-273.
13. Завальнюк О. В. Значення фізичної культури і спорту у вихованні патріотичних почуттів особистості. Вища освіта України. №3. 2015. С. 71-76.
14. Завальнюк О. В. Юридичні засади регулювання сучасної спортивної діяльності. Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць. 2015. Вип. 94. С. 270-275.
15. Завальнюк О. В. Особистість тренера як суб'єкта управлінської діяльності в сучасному спорті. Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць. 2015. Вип. 96. С. 311-315.

16. Завальнюк О. В. Проблема чесності й гідності у спорті та моральне самовиховання спортсмена. Мультиверсум. Філософський альманах. 2015. Вип. 5-6 (143-144) С. 144-155.
17. Завальнюк О. Колективістська природа спорту. Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць. 2015. Вип. 98. С. 289-292.

Статті, опубліковані за кордоном та у наукових виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз:

18. Завальнюк Е. Ответственность и коллективизм в спорте. Scientific works. 2015. №2 (25). С. 89-95.
19. Завальнюк Е. Спорт как социокультурная ценность. Proceedings of young scientists. 2015. С. 116-119.
20. Завальнюк О. В. Спорт у контексті сучасних філософських проблем тілесності. Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць. 2017. Вип. 122. С. 291-294.
21. Завальнюк О. В. Виклики комерціалізації до ідеалів спорту та фізичної культури. Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць. 2018. Вип. 129. С. 249-254.

Інші публікації за темою дисертаційного дослідження:

22. Завальнюк О. В. Сучасний погляд на філософське розуміння феномену спорту як найважливіше явище суспільного життя. Науковий часопис [Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова]. Серія 15: Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). 2015. Вип. 3 (2). С. 130-132.
23. Завальнюк О. В. Філософська інтерпретація фітнесу як складової здоров'я та благополуччя людини. Науковий часопис [Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова]. Серія 15: Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). 2016. Вип. 3 (2). С. 127-130.
24. Zavalniuk O. V. Concerning problem of personality education in physical education and sport. Актуальні проблеми фізичного виховання, реабілітації, спорту і туризму: тези доповідей VI Міжнародної науково-практичної конференції 20-21 жовтня 2016 р. Запоріжжя: КПУ. 2016. С. 148-149.
25. Завальнюк О. В. Цінність фізичної культури та спорту як об'єкт філософського пізнання / О. В. Завальнюк // Науковий часопис [Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова]. Серія 15: Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). 2017. Вип. 3 К (84). С. 181-184.
26. Zavalniuk O. V. Actuality of the problem of humanitarian priorities of students attitude to physical culture and sport. Глобальні виклики педагогічної освіти в університетському просторі: матеріали III Міжнародного Конгресу (м. Одеса, 18-21 травня 2017 року). 2017. – С. 579-581.

АНОТАЦІЇ

Завальнюк О. В. Спорт як феномен культури (досвід філософської рефлексії). – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософських наук за спеціальністю 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії. – Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, Київ, 2018.

У дисертації розкривається функціональний потенціал спорту як феномена культури у досвіді філософської рефлексії. Вперше представлено соціально-філософську концепцію спорту як феномена культури, яка уособлює собою системну організацію соціобіологічної активності людини на основі історико-генетичного досвіду сумісності спортивних смислів та визначає механізми гармонізації індивідуальної та колективної взаємодії. Здійснюється аналіз спортивної діяльності як однієї з форм життєдіяльності людини, яка уособлює собою широкий спектр світоглядних проблем. Досліджено процедуру формування онтологічного осмислення спорту в контексті соціокультурних викликів, де було проаналізовано проблему концептуалізації й евристичності процесу формування засад соціального буття фізичної культури; характерні риси людської тілесності в сучасній соціальній динаміці.

Здійснено аксіологічний аналіз соціокультурних трансформацій в спортивній галузі. Вперше було представлено вітчизняний формат ідеології здоров'я нації, який базується на особливостях ментальної структури здорового способу життя, розкриті принципові положення гуманітарної доктрини спортивно-патріотичного виховання, осмислено проблему пошуку стратегій патріотичного виховання освітньо-виховними інструментами спортивної діяльності як складової системи захисту сучасного державотворення в Україні.

Ключові слова: спорт, людина, фізична культура, спортивні смисли, моральні цінності, соціальне буття, культура, спортивна ментальність, українське суспільство, соціокультурні трансформації.

Завальнюк Е.В. Спорт как феномен культуры (опыт философской рефлексии). – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени доктора философских наук по специальности 09.00.03 – социальная философия и философия истории. – Национальный педагогический университет имени М.П. Драгоманова, Киев, 2018.

В диссертации раскрывается функциональный потенциал спорта как феномена культуры в опыте философской рефлексии. Впервые предложено социально-философскую концепцию спорта как феномена культуры, которая представляет собою системную организацию социобиологической активности человека на основе историко-генетического опыта совместимости спортивных смыслов и определяет механизмы гармонизации индивидуального и коллективного взаимодействия. Осуществляется анализ спортивной деятельности как один из форм жизнедеятельности человека, которая представляет собою широкий спектр мировоззренческих проблем. Исследуется

процедура формирования онтологического осмысления спорта в контексте социокультурных вызовов, где было проанализировано проблему концептуализации и эвристического процессу формирования основ социального бытия физической культуры и характерные черты телесности человека в современной социальной динамике.

Осуществляется аксиологический анализ социокультурных трансформаций в спортивной отрасли. Впервые было представлено отечественный формат идеологии здоровья нации, который основывается на особенностях ментальной структуры здорового способа жизни, раскрыты принципиальные положения гуманитарной доктрины спортивно-патриотического воспитания, осмыслено проблему поиска стратегий патриотического воспитания образовательно-воспитательными инструментами спортивной деятельности как составляющей системы защиты современного государственного устройства в Украине.

Ключевые слова: спорт, человек, физическая культура, спортивные смыслы, моральные ценности, социальное бытие, культура, спортивная ментальность, украинское общество, социокультурные трансформации.

Zavalnyuk O. V. Sport as a cultural phenomenon (the experience of philosophical reflection). – On the rights of the manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy, specialty 09.00.03 – Social Philosophy and Philosophy of History. - National Pedagogical Dragomanov University, Kyiv, 2018.

The functional potential of sport as a phenomenon of culture in the experience of philosophical reflection is revealed in this dissertation. For the first time, the socio-philosophical concept of sport as a phenomenon of culture, which represents a system of organization of socio-biological activity of a person on the basis of the historical-genetic experience of compatibility of sports meanings and defines mechanisms of harmonization of individual and collective interaction, is presented. Consideration of the theoretical and methodological relationship between such basic thesis categories as "sport", "physical culture" and "culture" becomes a necessary condition for research. The category of "culture", which relies on the principles of the philosophy of culture according to W. Windelband, is a system of several elements (ethics, aesthetics, science, religion). These elements are combined due to reasonableness in the mind of a person - this is such a principled approach and provided the regulation of the dissertation research. The author's definition of the basic category of the dissertation research of sport as a unique social institution with a complex infrastructure of human activity that ensures the building up of cultural and competitive bases of the individual's motor activity was formed.

Sport acts as a means of preparing a disabled person for life practice and revealing social recognition of the higher mental and spiritual abilities of the individual, thereby confirming the thesis that modern sports become a sphere for self-actualization and self-realization of a person. The newest communication capabilities of modern sports training technologies and high-performance forms of organizing sports activities in the theoretical and practical sphere of physical education and sport

for everyone become an option to attract a wide range of individuals of a particular country to the world culture of humanity. The methodological character of the influence of the concept of sports conversion on the theory of social and physiological perfection of a person is underlined and solving problematic issues of gerontology science. It is argued that sport in the process of its constant improvement becomes a multifunctional phenomenon, and depending on the industry or the problem field, which requires the classification of sports phenomena, different systems of their ranking arise. The procedure of formation of ontological comprehension of sport in the context of socio-cultural challenges is explored, where the problem of conceptualization and heuristic of the process of forming the fundamentals of social life of physical culture was analyzed; characteristic features of human corporeality in the modern social dynamics, where it appears as one of the central concepts of the establishment of visual culture problems, and the sport itself turns into spectacular performance, losing its connection with the original axiological priorities. The analysis of both prospects and threats is offered, which bear modern medical technologies of sports not so much from the point of view of violation of the anti-doping legislation, but from the point of view of a possible transformation of the physiological basis of the human body, while in human culture all the processes of self-development are genetically related, in particular, sports and ascetic constraints, purposeful daily work on oneself.

The axiological analysis of sociocultural transformations in the sports sector has been carried out. The weighty role of sport in the education of the moral and strong-willed qualities of the individual was noted, which is manifested in the formation of character, courage, sense of responsibility, collectivism, the ideals of the «Fair Play», and overcoming threats of approving anti-humane sports development priorities is possible only if the search for the current strategy is within the framework of the methodological approaches of social philosophy. In addition, there is a danger of substitution of aesthetic component in sports with products of screen culture, glamour, which will deprive sports of deep signs of aesthetic phenomenon, because modern developed means of communication, contribute to the expansion of the audience of sports spectacles to planetary scale, and the influence of sports shows on the emotional world of a person is growing every year.

Keywords: sport, human, physical culture, sports meanings, moral values, social being, culture, sports mentality, Ukrainian society, socio-cultural transformations.